

УДК 331.4:82

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/154-34>**Шепель Т. В.**кандидат економічних наук, доцент,
Херсонський політехнічний коледж
Одеського національного політехнічного університету**Наконечна В. І.**викладач кафедри економіки,
управління та адміністрування,
Херсонський політехнічний коледж
Одеського національного політехнічного університету**Shepel Tetiana, Nakonechna Victoriia**

Kherson Polytechnic College Odessa National Polytechnic University

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ МІГРАЦІЇ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ ТА МЕХАНІЗМ ЇХ РЕГУЛЮВАННЯ

У статті висвітлено сучасні чинники, що впливають на міграційний рух економічно активного населення України. Зосереджено увагу на проблемних питаннях, які є наслідком формування потужних трудових міграційних потоків. Визначено причини процесу зовнішньої міграції робочої сили. Проведено аналіз міграційного руху по регіонах України, акцентовано увагу на професійних здібностях українців за віком та статтю, які покидають територію країни в пошуках роботи, а інколи й постійного місця проживання. Акцентовано увагу на негативних та позитивних аспектах міграційних процесів. Досліджено економічні, соціальні та демографічні наслідки міграційного руху населення як важливого складника соціально-економічного розвитку країни. Визначено переваги та недоліки плинності трудових ресурсів за кордон. Запропоновано шляхи врегулювання даних проблем.

Ключові слова: міграція трудового населення, трудова міграція, економічно активне населення, міграційний рух, міграційний потік, міжнародна міграція.

SOCIO-ECONOMIC CONSEQUENCES OF MIGRATION OF UKRAINE'S LABOR RESOURCES AND THE MECHANISM OF THEIR REGULATION

In the article the modern factors influencing the migration movement of economically active population of Ukraine are highlighted. Mechanisms of state regulation of migration processes are investigated. The purpose and tasks of the state administration bodies in this field are determined. The structure of a comprehensive mechanism for regulating external migration, the place and role of authorities, international non-governmental organizations, research institutions in studying the causes and forecasting the consequences of territorial redistribution of labor resources have been clarified. Attention is drawn to the problematic issues that result from the formation of powerful labor migration flows. The statistics of the main indicators, that affect labor migration, the relationship of regulatory optimization is characterized and migration policy, as well as the impact of regulatory policy on Ukraine's economic development strategy labor migration. The experience of state bodies, public and international non-governmental organizations in regulating the processes of labor migration in Ukraine and abroad is generalized, forms and means of coordination of their actions and deepening of cooperation are proposed. The causes of the process of external labor migration have been identified. The analysis of the migration movement in the regions of Ukraine is carried out, the attention is paid to the professional abilities of Ukrainians by age and gender, who leave the territory of the country in search of work, and sometimes permanent residence. Attention is drawn to the negative and positive aspects of migration processes. The economic, social and demographic consequences of the migration movement of the population are studied as an important component of the socio-economic development of the country. The legislative base of the state migration policy is analyzed, trends and ways of improving the mechanisms of state regulation of external migration are determined, practical recommendations are formulated, regarding its organizational and economic – administrative support. Advantages and disadvantages of labor flow overseas are identified. The solutions are suggested for solving these problems.

Keywords: labor migration, labor migration, economically active population, migration movement, migration flow, international migration.

JEL classification: J61, J63, J68, R23.

Постановка проблеми. Міграція населення являє собою складний суспільний процес, що впливає на різні боки соціально-економічного життя людства [1]. Вона спричиняє гострий дискурс у всьому світі, а враховуючи її соціодемографічну природу має виняткове гео економічне значення. Історичний досвід засвідчує, що її наслідки можуть давати про себе знати як у поточному, так і у відкладеному періодах, носити регіональний або ж загальнонаціональний характер, зумовлювати як негативні виклики, так і нові можли-

вості для процесів державотворення [2]. Сьогодні міжнародна міграція набуває все більших масштабів, водночас зростає і вимушена міграція. Причинами цього є економічні, політичні, екологічні проблеми тощо.

Міжнародна міграція є похідною соціально-економічних аспектів, які виявляються у сприянні подоланню бідності населення. Щомісячні суми грошових переказів міжнародних мігрантів, у країни їх походження щорічно зростають, а переважна їхня частина спрямовується в країни з низькими та середніми доходами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Причиною виникнення та наслідкам міграції трудових ресурсів присвячено чимало робіт. Найбільш вагомим дослідженням в аспекті економічних проблем регулювання міграції, представлених в працях таких українських учених, як: Н.П. Бортник, О.П. Волошин, Е.М. Лібанова, О.А. Малиновська, В.В. Онікієнко, О.Р. П'ятковська, С.І. Пирожков, О.В. Позняк, І.М. Прибиткова, М.Д. Романюк, У.Я. Садова, С.Г. Стеценко, В.С. Стешенко, О.У. Хомра та ін.

Здобутки вчених дуже часто використовувалися органами влади для врегулювання трудової міграції, але, на жаль, потік економічно активного населення за кордон тільки збільшився. Якщо певні наслідки не будуть врегульовані державними інститутами та органами влади, країна може втратити найцінніше – інтелектуально розвинений потенціал та перетворитися на сировинний придаток інших країн.

Мета статті полягає у дослідженні та визначенні причин потужного міграційного руху досвідченого, кваліфікованого населення країни та аналізі чинників, що на них впливають.

Вклад основного матеріалу. Міграція як суспільний феномен відіграє значну роль у модернізації економіки, держави, суспільства. З одного боку, вона є способом інноваційної організації життєдіяльності людей та чинником прогресу, з іншого – історичним викликом на шляху збереження власної ідентичності націй і народностей [2]. Тема міграції в Україні є дуже актуальною. Військові дії на Сході України та окупація Криму зумовили істотні зміни в динаміці та векторах міграційних потоків, спричинили появу абсолютно нових трендів як у міграційних процесах, так і стосовно демографії країни взагалі.

Демографічну ситуацію України формують багато чинників, які характеризують різні аспекти життєдіяльності людей. На неї впливає безліч різноманітних чинників, основними з яких є високий рівень смертності та низький рівень народжуваності, міграція працездатного населення тощо.

Міжнародна міграція робочої сили є процесом організованого або стихійного переміщення працездатного населення з однієї країни до іншої, викликана причинами різноманітного характеру. Більшість населення України мігрує в пошуках щастя, слави, визнання, економічної та соціальної захищеності [3]. Під впливом значних соціально-економічних проблем міграційні настрої населення зростають. Спробам вирішити життєві проблеми у спосіб працевлаштування за кордоном сприяють набутий українцями досвід роботи за межами держави, потужні міграційні мережі, що сформувалися впродовж останніх десятиліть.

Вплив трудової міграції на ринок праці неоднозначний. З одного боку, це – чинник, який послаблює тиск на нього. З іншого – відбувається значна нестача кадрів практично в усіх галузях народного господарства. Найсерйознішу проблему становить відтік інтелектуально розвиненого населення, що зумовлює погіршення якісних характеристик зайнятих на батьківщині.

Відтоку кадрового потенціалу за кордон сприяють:

– стабільний та порівняно високий рівень заробітної плати в основних міграційних центрах;

– незадовільні економічні та соціальні умови життя у своїй країні;

– можливості для реалізації особистості (табл. 1)

Нинішній стан міграційних процесів в Україні характеризується переважно зовнішньою міграційною активністю, значним відтоком населення за межі держави, високим рівнем інтенсивності та стрімким зростанням «трудова» поїздок за кордон. Сьогодні надзвичайно важливо зберегти людський, науковий та освітній потенціал країни. Окрім того, в Україні також відсутня програма залучення як іноземців, так і вітчизняних громадян. Саме за їх рахунок можливе сприяння інноваційному розвитку економіки країни, адже за рахунок інтегрованої частини іноземців, що отримали освіту в Україні, можливо формувати якісний ринок праці.

Нині кадрова політика перетворилася на найбільш дефіцитний чинник виробництва. Швидким ресурсом поповнення працездатного населення є міграція, що загострює конкуренцію між розвинутими державами за людські ресурси. Питання трудової міграції громадян України за кордон набуло загрозливих для економіки масштабів (сьогодні це найбільш масовий вид переміщень населення) [5]. Значна частина українців (42%) надає перевагу сусідній Польщі. З 01 січня 2018 р. там було введено нові правила, які дали змогу громадянам України, Білорусії, Вірменії, Грузії, Молдови та Росії працювати на території сусідньої західної держави дев'ять місяців протягом року. За рахунками Союзу підприємців і роботодавців Польщі, для підтримання зростання економіки необхідно було залучити додатково 5 млн трудових мігрантів (з усіх країн). Відкритість кордонів пов'язана з великою кількістю вакансій на ринку праці, основними причинами чого, крім зростаючої економіки, є трудова міграція поляків до країн Європи: Німеччини, Великобританії, Нідерландів та ін. (рис. 1) [6; 7].

Ринок праці в Україні характеризується відсутністю механізмів мобільного регулювання попиту та пропозиції робочої сили, зруйнованих системних стимулювання праці та структурою економічних орієнтирів, зменшенням чисельності й погіршенням якості трудових ресурсів. Як наслідок, зростають обсяги незайнятого населення, підривається довіра до влади, до вибраного шляху суспільного розвитку. Зростає соціальна напруженість через фінансове розшарування жителів, відсутність стабільної роботи та доходів. Саме низький рівень заробітної плати є найголовнішою причиною міграції українців. Заробітки працівників-мігрантів перетворилися на важливий чинник соціально-економічного розвитку. Низький рівень доходів змушує понад 80% трудових емігрантів з України шукати кращої долі за кордоном [8].

Одна із цілей імміграційної політики – захист національного ринку праці від неконтрольованого припливу іноземної робочої сили. Для її реалізації держави-імпортери застосовують заходи, що спрямовані на скорочення або запобігання імміграції, а також на скорочення іноземної робочої сили в країні перебування. Багато країн – імпортерів робочої сили реалізують державні програми стимулювання репатріації офіційно зареєстрованих іноземців, в яких переважають економічні (а не адміністративні) стимули, наприклад надання матеріальної допомоги та можливості отри-

мання професії. Україна має значну кількість своїх емігрантів і діаспору за кордоном. Маючи колосальний трудовий і фінансовий ресурс, вона могла б швидко та з невеликими фінансовими витратами запустити нову

імміграційну політику, спрямовану на повернення її емігрантів та їхніх коштів (заощаджень, інвестицій) [7].

Національні відмінності між рівнем заробітних плат є важливим та об'єктивним чинником трудової

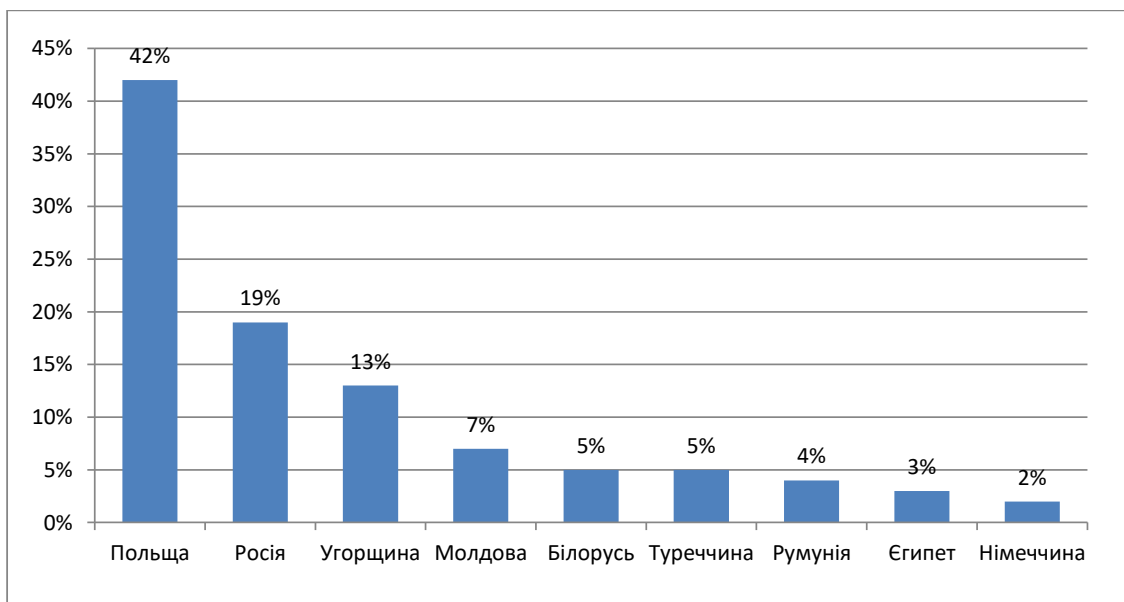

Рис. 1. Міграційні потоки українців

Джерело: розроблено авторами на основі [6; 7]

Таблиця 1

Плинність трудових ресурсів України станом на 2019 р.

	Кількість випадків прибуття	Кількість випадків вибуття	Міграційний приріст, скорочення (+,-)
Україна	576032	554520	21512
Вінницька	21049	23773	-2724
Волинська	14641	15638	-997
Дніпропетровська	34983	36409	-1426
Донецька	17304	24984	-7680
Житомирська	20231	21898	-1667
Закарпатська	7247	7747	-500
Запорізька	16761	18916	-2155
Івано-Франківська	16578	16310	268
Київська	59518	32175	27343
Кіровоградська	13364	16709	-3345
Луганська	7131	12071	-4940
Львівська	35083	33984	1099
Миколаївська	12534	14647	-2113
Одеська	38529	29454	9075
Полтавська	25659	25248	411
Рівненська	18563	21037	-2474
Сумська	16979	19229	-2250
Тернопільська	16232	16558	-326
Харківська	48296	42860	5436
Херсонська	11736	13810	-2074
Хмельницька	22232	22775	-543
Черкаська	18204	20336	-2132
Чернівецька	9627	9580	47
Чернігівська	13211	15207	-1996
м. Київ	60340	43165	17175

Джерело: розроблено авторами на основі [4]

міграції. Провівши паралель між Україною та Нідерландами, можна побачити грошову прірву в розмірі близько 1 500 євро на місяць (рис. 2)

Отже, трудова міграція залишається важливим напрямом реалізації економічної активності працездатних громадян України та суттєвим джерелом валютних надходжень. Тобто міграційний капітал є потенційним джерелом фінансування українських родин.

Мігранти сприяють зростанню економіки в приймаючих країнах, беручись за роботу, яка вимагає великого внеску людських ресурсів і енергії, але вважається неprestижною в даному суспільстві. Таким чином, мігранти доповнюють місцеві трудові ресурси, а не конкурують із ними. Приймаючі країни не менш зацікавлені в притоці кваліфікованих фахівців серед мігрантів, які відіграють важливу роль у створенні комерційних підприємств і впровадженні інновацій, особливо у сферах, пов'язаних із науково-технічним прогресом [8]. Покидають територію України як представники робітничих професій (шахтарі, будівельники, водії, працівники сільського господарства), так і висококваліфіковані фахівці. Велика кількість науковців та фахівців (медичної, освітньої сфер), спеціалістів із вищою освітою покидає батьківщину через мізерну зарплатню та неможливість реалізувати свій потенціал (рис. 3) [5].

Зростання трудової міграції супроводжується певною переорієнтацією її потоків із традиційного східного напрямку, до Росії, на західний. Україна залишається пострадянським суспільством, де голови сімей є основними годувальниками. Саме чоловіки становлять переважну більшість у всіх типах міграції. Вони раніше починають здійснювати міграцію. Довгострокові трудові мігранти-жінки переважно овдовіли або розлучені, а тому повинні бути самодостатніми. З іншого боку, одружені трудові мігранти-жінки здебільшого мігрували разом зі своїми чоловіками (58%

порівняно з лише 27% одружених чоловіків-мігрантів). Даний прояв є негативним не лише в економічному, а й у соціальному плані, оскільки проблеми соціального сирітства відбиваються на формуванні особистості майбутніх громадян [5].

Інтенсивніше до міграцій залучається сільське населення, його частка становить 16,3% від загальної структури населення України. Міграційний приріст хоча й зростає, але це не є позитивним складником, адже більшість освіченого та працездатного населення України все одно покидає її територію, інколи навіть назавжди.

Згідно із Законом України «Про місцеве самоврядування» від 18.03.2020 [9], місцеві органи влади повинні виявляти проблеми задля регулювання міграції та спонукати державні інститути для їх подолання. На місцях потрібно затверджувати відповідні програми для реального впливу на темп міжнародної міграції. Тому як на місцевих, так і на державному рівнях потрібно переглянути фінансові потоки державного бюджету з формуванням потреб регулювання даних міграцій у регіонах країни.

Перехід до нового поділу праці став чинником небувалої міграції населення, котра в умовах ризиків і небезпек почала інституціоналізуватися, вимагати інфраструктурного супроводу гарантій трудових прав та свобод для людей з інших країн. Поступово виникло підґрунтя для появи перших конструкцій системи соціального захисту мігрантів, об'єктивним результатом якої є той чи інший рівень захищеності останніх [3].

У XXI ст. праця перетворюється на найбільш дефіцитний чинник виробництва, єдиним джерелом поповнення працездатного населення за умови демографічної кризи є міграція, конкуренція між розвинутими державами за людські ресурси загострюється, трудова міграція громадян України за кордон набула великих

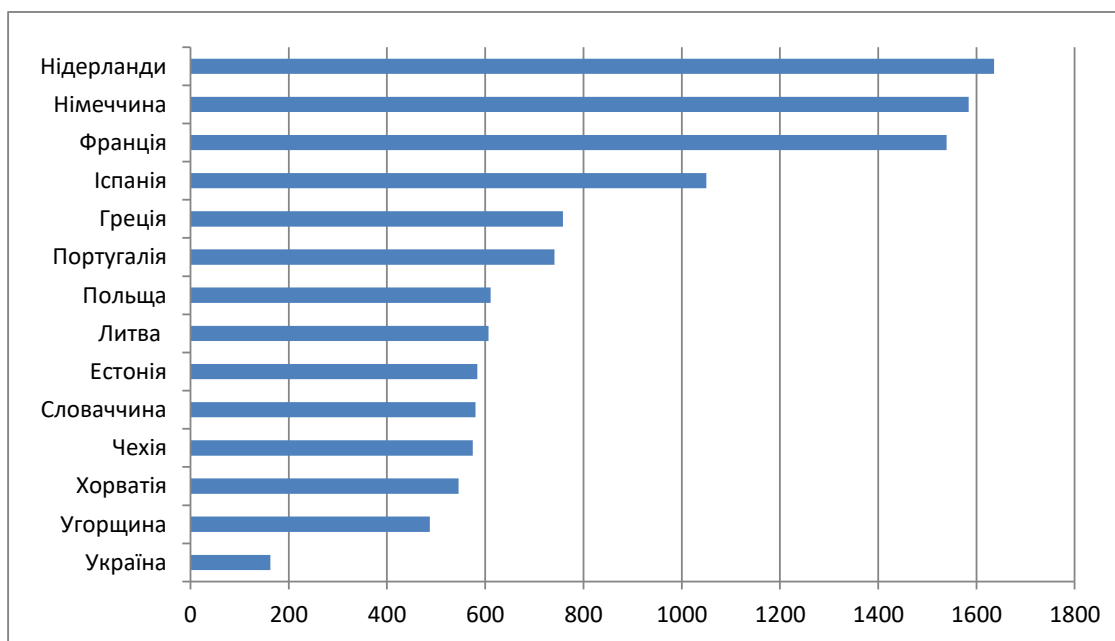

Рис. 2. Рівень мінімальної заробітної плати країн Європи, тис. євро

Джерело: розроблено авторами на основі [4]

масштабів і є сьогодні найбільш масовим видом переміщень населення [5]. Сучасний стан міграційних процесів в Україні характеризується переважно зовнішньою міграційною активністю, значним відтоком населення за межі держави, високим рівнем інтенсивності та стрімким зростанням «трудових» поїздок за кордон. Для України надзвичайно важливо зберегти свій людський, науковий та освітній потенціал.

Із кожним роком чисельність українців, які перебувають за межею держави в пошуках роботи, тільки збільшується. Сьогодні мігрувати стало набагато легше, адже Україна отримала «безвіз» (табл. 2).

Аналізуючи динаміку руху трудового населення, визначено, що чисельність бажаючих покинути територію України в пошуках роботи за кордоном тільки зростає. Наведений аналіз потенційних трудових мігрантів свідчить про загострення проблем зайнятості населення та відтворення трудового потенціалу. При цьому найбільш ураженими безробіттям є жінки і молодь. За даними Державного комітету статистики України, чисельність мігрантів тільки зростала і станом на 2019 р. становила 1 051 тис осіб. Аналізований показник збільшився на 301 тис осіб (рис. 4).

Для України надзвичайно важливо зберегти свій людський, науковий та освітній потенціал. Для зменшення еміграції (особливо незаконної) необхідна система заходів, які матимуть чітке внутрішнє та зовнішнє спрямування. До них належать заходи щодо подолання

макроекономічної нестабільності, створення нових робочих місць, розширення іноземних інвестицій, розвитку сільських та міських територій, підтримки малих і середніх підприємств, поліпшення соціальних умов життя. Тому до пріоритетних завдань активної політики зайнятості в Україні належить проведення невідкладних заходів, стосовно врегулювання питань зайнятості українських громадян та зменшення їх відтоку за кордон.

Міграційна політика повинна бути розроблена спільно зі стратегією соціально-економічного розвитку країни на основі системного та комплексного підходу до створення привабливого інвестиційного клімату, відновлення довіри до влади та забезпечення високого рівня життя.

Масштаби, причини і наслідки міграційного руху населення впливають на стан розвитку трудового потенціалу країни. Крім кількісних втрат, із міграцією населення, пов'язані й якісні, оскільки в ній беруть участь здебільшого особи найбільш продуктивного віку, порівняно високого рівня освіти, відсутність яких в Україні негативно позначається на характеристиках її трудового потенціалу. Окрім зменшення відсотка працездатного населення, спостерігається депопуляція населення, знижується ймовірність створення нових молодих сімей. Більшість мігрантів працюють за кордоном за наймом, проте, за даними обстежень, трудовий контракт має лише третина з них, решта – усну

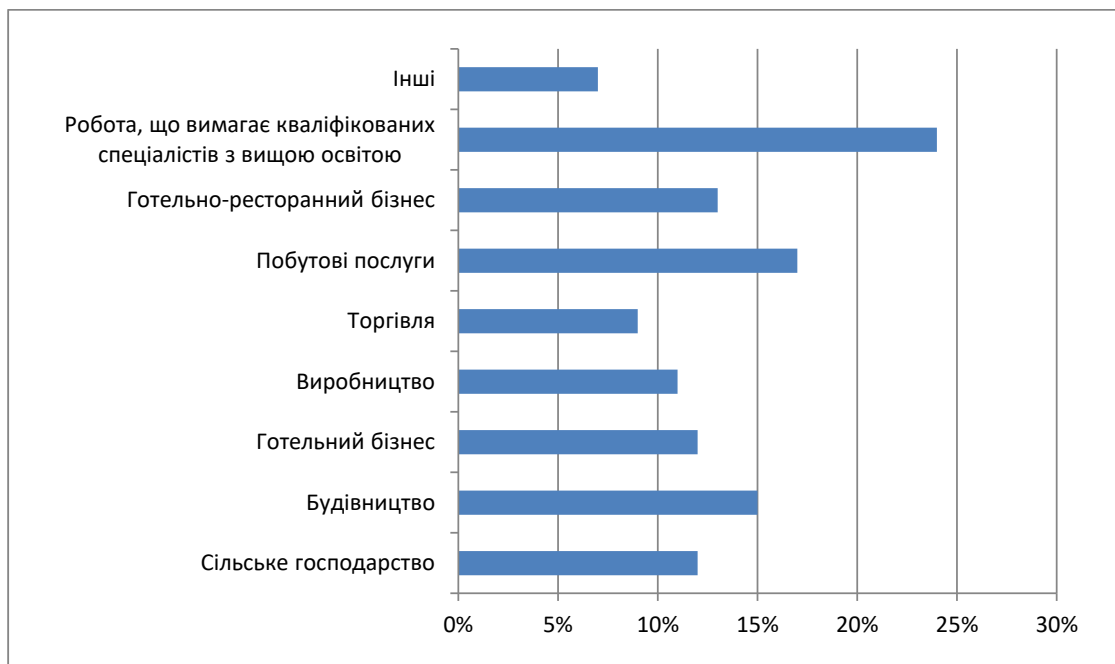

Рис. 3. Сфери зайнятості українських трудових мігрантів за кордоном станом на 2019 р.

Джерело: розроблено авторами на основі [5]

Таблиця 2

Чисельність потенційних трудових мігрантів населення України за 2008–2019 рр.

Країна	Чисельність осіб, що працювали за кордоном (тис)						
	2008	2011	2015	2017	2019	2019 до 2006	
						(+; -)	%
Україна	750	504	516	915	1051	301	140

Джерело: розроблено авторами на основі [10]

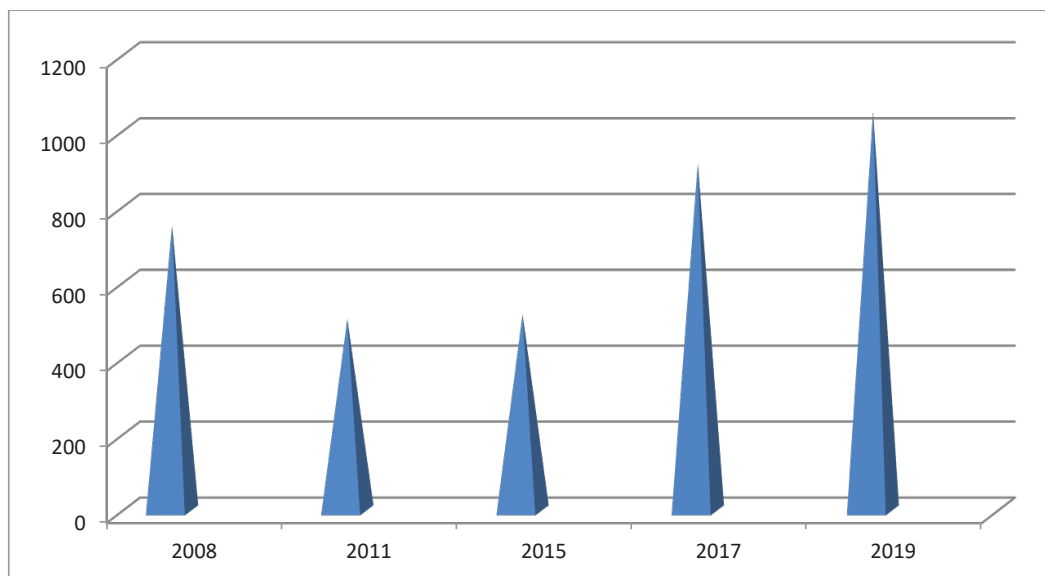

Рис. 4. Чисельність потенційних трудових мігрантів серед населення

Джерело: розроблено авторами на основі [10]

домовленість. Причому лише половина тих, хто має контракт, охоплена соціальним страхуванням.

Головна причина соціальної незахищеності – нелегальне працевлаштування, адже чверть заробітчан не мали жодних дозволів на проживання та працевлаштування в зарубіжній державі. Проте інколи позбавлені можливості скористатися своїми виплатами у соціальні фонди країн перебування й мігранти, які працюють цілком легально. На перешкоді – відсутність міждержавних угод про соціальне страхування. Для врегулювання питання пенсійного забезпечення українців, котрі працюють у країнах, з якими міждержавні угоди відсутні, а також тих, кого не охоплено соціальним страхуванням через нелегальну працю за кордоном, в Україні запроваджено порядок добровільного пенсійного страхування [11].

Економічні наслідки трудової міграції мають неабиякий вплив на економіку країни, але держава не повинна стояти осторонь і соціальних проблем. Основними її наслідками є загострення проблем «соціального сирітства» та дистанціювання родин, зростання кількості розлучень; зростання чисельності осіб, не мотивованих до економічної активності; дистанціювання батьків та дорослих дітей, що спричиняє проблеми утримання та догляду осіб похилого віку; зростання ризиків потрапляння мігрантів у схеми торгівлі людьми.

Основна частка трудових мігрантів – це особи, які мають високі якісні характеристики трудового потенціалу (фізіологічні, демографічні, освітні тощо), тобто Україна внаслідок міграційних процесів утрачає найпродуктивнішу частину економічно активного населення, що має негативні віддалені наслідки та зумовлює несприятливі перспективи розвитку трудового потенціалу. Найнесприятливіші наслідки трудової міграції пов'язані з тим, що працевлаштування українців за кордоном є переважно нелегальним. Це зумовлює непоодинокі випадки порушення їхніх людських та трудових прав, аж до підневільної праці, сексуальної експлуатації та ін. [11].

Трудова міграція має суттєвий вплив на майбутній розвиток подій в Україні як у соціальному, так і в економічному житті.

Позитивними ознаками трудової міграції є:

- підвищення кваліфікації іммігрантів, які повертаються назад до батьківщини;
- зростання ВВП за рахунок грошових переказів іммігрантів;
- підвищення рівня добробуту сімей мігрантів;
- послаблення напруги на місцевому ринку праці;
- інвестиції потенційних мігрантів в освіту для забезпечення свого навчання і можливості отримати роботу за кордоном тощо.

Негативні ознаки трудової міграції:

- спад темпів економічного розвитку;
- зростання інфляції;
- посилення залежності від іноземного попиту не лише на товари, а й на робочу силу;
- посилення навантаження на соціальний фонд;
- гальмування розвитку науки, промисловості, медицини;
- демографічні втрати та старіння населення тощо.

Висновки. Аналіз причин та масштабів, що спонукали до зростання зовнішньої міграції України, дав змогу встановити соціально-економічні наслідки активізації еміграційних процесів. Соціальні наслідки полягають у депопуляції населення, що провокують зниження рівня народжуваності через міграцію осіб репродуктивного віку, старіння населення, що провокує підвищення навантаження на пенсійний фонд.

Унаслідок зростання міграції відбуваються корінні зміни в зайнятості населення на батьківщині; зростає кількість осіб, які не залучені до виробничої діяльності вдома. Країна не в змозі забезпечити роботою тих людей, котрі бажать і спроможні працювати. Потребує значної уваги держави: поширення студентської міграції та міграції випускників; зниження рівня фіскальних надходжень; зростання тіньового сектору економіки через тінізацію фінансових потоків горошкових переказів мігрантів та ін.

Для зменшення мірації в Україні необхідна система заходів із боку держави, яка матиме чітке внутрішнє та зовнішнє спрямування. Саме за рахунок подолання макроекономічної нестабільності, створення нових робочих місць, розширення іноземних інвестицій, роз-

витку сільських та міських територій, підтримки малих і середніх підприємств, поліпшення соціальних умов життя, удосконалення системи вищої освіти можливо зупинити міграційний рух та переорієнтувати його на потреби національного та регіональних ринків праці.

Список використаних джерел:

1. Сучасний тлумачний словник української мови: 50 000 слів / за заг. ред. д-ра філол. наук. проф. В.В. Дубічинського. Харків : Школа, 2006. 832 с.
2. Міграційні явища та процеси: поняття, методи, факти : довідник / У.Я. Садова та ін. ; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»; 2-е вид., доп. і перероб. Львів, 2018. 226 с. URL : <http://ird.gov.ua/irdp/p20180801.pdf> (дата звернення: 24.03.2020).
3. Лиховід Н.О. Дослідження наслідків та ефектів міграційних процесів України – 2017. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1058> (дата звернення: 23.03.2020).
4. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.03.2020).
5. Малиновська О.А. Міграційна політика Європейського Союзу: виклики та уроки для України. Київ : НІСД, 2014. 48 с.
6. Демографія та соціальна економіка / Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи. URL : <https://idss.org.ua/index> (дата звернення: 31.03.2020).
7. Масштаби міграції постійно ростимуть – Е.М. Лібанова. URL : https://censor.net.ua/ua/news/3164943/chyselnist_postiyinogo_naselennya_ukrayiny_3840 mln_osib_za_kordonom_pratsyuye_v_serednomu_3 mln_dyrektorka (дата звернення: 01.04.2020).
8. Закон України «Про місцеве самоврядування», зі змінами та доповненнями від 18.03.2020 № 280/97-ВР / Верховна Рада України.
9. Міграція в Україні: факти і цифри / Міжнародна організація з міграції МОМ. Представництво в Україні. 2016. URL : http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf (дата звернення: 24.03.2020)
10. Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми: Україна, Молдова, Білорусь та Грузія / Представництво міжнародної організації з міграції в Україні. 2019. URL : http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_regional_ct_survey_2019_ukr_print.pdf (дата звернення: 23.03.2020).
11. Аналіз міграції висококваліфікованих кадрів і міграційної політики України – 2018 / ГО «Агенція Європейських Інновацій». URL : <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Analiz-migratsiyi-i-migratsijnoyi-polityky-Ukrayiny.pdf> (дата звернення: 25.03.2020).

References:

1. V.V. Dubichinsky (2006) Suchasnyy tлумachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy: 50000 sliv [Modern Ukrainian Dictionary of Interpretation: 50000 words]. VD "Shkola", 2006, 832 p.
2. V.Ya.Sadova, R.T. Tesluk, M.M. Biel, O.T. Rindzak, O.P. Mulsk and others (2018) Migrantsiyi yavlyshcha ta protsesy: ponyattya, metody, fakty: dovidnyk [Migration Phenomena and Processes: Concepts, Methods, Facts]. State Institution «Institute of Regional Studies named after M.I. Dolishny NAS of Ukraine»; 2nd ed., Lviv, 2018, – 226 p. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20180801.pdf> (accessed 24. 03. 2020)
3. Likhovid N.O. (2017) Doslidzhennya naslidkiv ta efektyv migrantsiynykh protsesiv Ukrayiny [Research on the consequences and effects of migration processes in Ukraine]. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1058> (accessed 23.03.2020)
4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2020) Sotsialni indykatory rivnia zhyttia naseleння [Social indicators of living], Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 23.03.2020)
5. Malinovskaya O.A. (2014) Migrantsiyna polityka Yevropeys'koho Soyuzu: vyklyky ta uroky dlya Ukrayiny [EU Migration Policy: Challenges and Lessons for Ukraine]. NISD. 48 p.
6. Institute of Demography and Social Research I.M. Ptuhy (2019) Demohrafiya ta sotsial'na ekonomika [Demography and Social Economics] URL: <https://idss.org.ua/index> (accessed 31.03.2020)
7. E.M. Libanova (2019) Masshtaby migrantsiyi postiyino rostymut' [The scale of migration will continue to grow]. 12.12.2019. – Censor.net. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3164943/chyselnist_postiyinogo_naselennya_ukrayiny_3840 mln_osib_za_kordonom_pratsyuye_v_serednomu_3 mln_dyrektorka (accessed 01.04. 2020)
8. Law of Ukraine "On Local Self-Government in Ukraine", as amended on 18.03.2020 № 280/97-VR / Verkhovna Rada of Ukraine.
9. International Organization for Migration IOM (2016) Migrantsiya v Ukrayini: fakty i tsyfry [Representation in Ukraine Migration in Ukraine: Facts and Figures] 2016 URL:http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_pres.pdf (accessed 24.03. 2020)
10. Representation of an international organization on migration in Ukraine (2019) Doslidzhennya z pytan' migrantsiyi ta torhivli lyud'my: Ukrayina, Moldova, Bilorus' ta Hruziya [Studies on Migration and Trafficking in Human Beings: Ukraine, Moldova, Belarus and Georgia] 2019. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_regional_ct_survey_2019_eng_print.pdf (accessed 23.03.2020)
11. Fogel H.E. (2018) Analiz migrantsiyi vysokokvalifikovanykh kadrov i migrantsijnoyi polityky Ukrayiny [Analysis of Migration of Highly Qualified Personnel and Migration Policy of Ukraine]. NGO "European Innovation Agency" URL: <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Analysis-migratsiyi-i-migratsijnoyi-polityky-Ukrayiny.pdf> (accessed 25.03.2020)